

щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 р. № 227-р. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2017).

17. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2017).

18. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2017).

19. Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 390. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2017).

20. Rebelya. TV: Gender Equality Paradox (polskienapisy) – norweski komiknatropachab surdów gender. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5oGL7njQwrg> (дата звернення: 01.10.2017).

21. Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України “Деякі питання реформування державного управління України” від 24.06.2016 р. № 474-р.. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2017).

22. Україна / UN-Women. URL: <http://eca.unwomen.org/en/where-we-are/ukraine> (дата звернення: 01.10.2017).

23. Устав Организации Объединенных Наций и Устав Международного Суда. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2017).

24. Фонд народонаселення ООН в Україні. URL: <http://www.unfpa.org.ua> (дата звернення: 01.10.2017).

25. Цілі сталого розвитку 2016–2030. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 01.10.2017).

Надійшла до редколегії 20.10.2017 р.

УДК 351.323.93

ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИКОНАННЯ ЗАКОНІВ “ДЕКОМУНІЗАЦІЙНОГО ПАКЕТУ”

Меляков А. В.,

*к.і.н., доц., професор кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Розглянуто можливості використання електронних петицій як одного з інструментів реалізації політики “декомунізації”. Показано, що їх використання може позитивно позначитися на якості управлінських рішень органів місцевого самоврядування. Наведено приклади електронних петицій з теми декомунізації в кількох регіонах України.

Ключові слова: публічне управління, електронні петиції, “декомунізація”, гуманітарна політика.

Meliakov A. V.,

*PhD in History, Associate Professor, Professor of Social and Humanitarian Policy Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

E-PETITIONS AS A TOOL OF “DE-COMMUNIZATION” LAWS PACKAGE IMPLEMENTATION

The article considers the possibilities of using electronic petitions as one of the tools for implementing the «de-communization» policy. It is shown that their use can positively affect the quality of managerial decisions of local self-government. Examples of electronic petitions on the subject of de-communization in several regions of Ukraine are given.

Key words: public administration, electronic petitions, “de-communization”, humanitarian policy.

© Меляков А. В., 2017

Постановка проблеми. 9 квітня 2015 р. Верховною Радою України були прийняті чотири закони, які в сукупності склали так званий “декомунізаційний пакет”. У контексті обраної теми особливий інтерес становлять Закон України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки” [15] (далі – Закон про “декомунізацію”) та Закон України “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті” [19].

Запровадження цих актів безпосередньо вплинуло на стан вітчизняного топонімікону, обумовило наймасштабнішу в вітчизняній історії перейменування не лише об’єктів міського середовища, але і самих населених пунктів. І якщо перший з Законів призвів до видалення з карти України тисяч назв, пов’язаних із радянським періодом історії нашої держави, то другий створив підстави для найменування топонімів на честь тих осіб, які визначені як “борці за незалежність України у ХХ ст.”. Так, відповідно до ст. 3 Закону “Про правовий статус...”, держава сприяє: “увічненню пам’яті про борців за незалежність України шляхом, зокрема... спорудження та відновлення пам’ятників, пам’ятних знаків, увічнення імен або псевдонімів борців... у назвах об’єктів топоніміки населених пунктів або адміністративно-територіальних одиниць, назвах географічних об’єктів” [19].

Одночасно саме на середину 2015 р. у громадян України все більшої популярності набуває такий важливий вплив на діяльність органів місцевого самоврядування, як електронні петиції (далі – е-петиції), поширення яких пов’язано із внесенням 2 липня 2015 р. змін до Закону України “Про звернення громадян” [13]. Такий хронологічний збіг з активною санацією вітчизняного топонімікону природно перетворило е-петиції на один з основних каналів комунікації між членами територіальної громади та місцевою владою у справі реалізації вищезазначених законів.

Варто погодитися із тезою, що декомунізаційні закони заклали важливу юридичну основу розриву з радянським ідейним спадком, стали поштовхом до деконструкції радянського історичного нарративу [1, с. 188]. Більше того, формально, станом на середину 2017 р., вже можна говорити про завершення процесу “декомунізації”, як комплексу заходів із зачищення/санації символічного, перш за все – топонімічного простору. Так, лише у 2016 р. в Україні перейменовано 987 населених пунктів та 25 районів, а в населених пунктах змінено назви близько 51,5 тис. топонімів [5].

При цьому необхідно зважати на те, що імплементацію Закону про “декомунізацію” було здійснено у незвично обмежені для вітчизняної політичної традиції терміни [15]. З точки зору тактики реалізації цього нормативно-правового акту такий підхід був зрозумілим, але з іншого боку, він відтермінував початок широкої суспільної дискусії та її складової – інформаційно-роз’яснювальної роботи, що негативно позначилося на комунікативний складовий процесу “декомунізації”.

Отже, і сьогодні самостійний дослідницький інтерес продовжують становити такі аспекти обраної проблеми, як: хід реалізації Закону про “декомунізацію” на рівні окремих територіальних громад; механізми подолання протиріч, що виникають під час перейменувань; роль громадських ініціатив у здійсненні модернізації топонімікону; врешті-решт – приклади використання інструментів електронного урядування у взаємодії органів державної влади та членів територіальної громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прийняття законів про “декомунізацію” викликало бурхливу реакцію політичному, громадськості, експертного середовища. Предметом обговорення стали масштаби та

терміни її проведення, значення у формуванні політичної нації та роль у виробленні державної історичної політики. На сторінках вітчизняних часописів розглядаються зовнішньополітичні, юридичні, психологічні, освітні, культурологічні, та навіть мовознавчі аспекти “декомунізації” [Див. наприклад: 6; 8; 9]. Непересічне значення для вивчення даної проблематики мають методичні та звітні матеріали Українського інституту національної пам’яті [5].

Електронні петиції як елемент електронного урядування (далі – е-урядування) порівняно недавно увійшли в практику взаємодії громадян з органами державної влади різного рівня [13]. Проте переваги та особливості їх використання в практиці управлінської діяльності вже знайшли відображення у дослідженнях вітчизняних науковців [20], стали предметом дискусій на масштабних наукових форумах [4].

Разом з тим проведений огляд фахових видань показав, що питання застосування інструментів е-урядування у розв’язанні завдань “декомунізації” символічного простору населених пунктів нашої держави фактично не знайшли свого відображення в наукових розвідках фахівців в галузі публічного управління. Зокрема, протягом 2015–2016 рр. в жодному з випусків дванадцяти наукових видань системи НАДУ та її регіональних інститутів не побачив світ матеріал, предметом дослідження якого стали будь-які складові процесу імплементації законів “про декомунізацію”.

Отже, **метою статті** є аналіз досвіду використання електронних петицій як інструменту топонімичної політики в ході практичної реалізації законів “декомунізаційного пакету”

Виклад основних результатів. На думку вітчизняних експертів, процес деколонізації посідає одне з чільних місць серед тих подій та явищ, що значною мірою визначають перспективи розвитку України на найближчий час. Розпочатий у першій роки незалежності, він набув нового потужного розвитку в 2015 р. у зв’язку із прийняттям пакету законів, що отримали узагальнюючу назву “декомунізаційних”. Його характерною ознакою є те, що особисто долучитися до відповідних перетворень здатен кожен охочий громадянин. Можливостей для такої участі достатньо: громадські слухання, місцеві ініціативи, звернення громадян, тощо. Проте одним із нових і відносно малодосліджених механізмів акумулювання громадської думки є електронні петиції.

З перших днів запровадження сервісу е-петицій в обласних центрах нашої держави своє помітне місце в переліку пропонованих для вирішення проблем посіли питання “декомунізації” елементів міського середовища, зокрема перейменування вулиць та площ, демонтажу монументів та пам’ятних знаків. Так, уже 5 листопада 2015 р., в день запуску е-петицій в Полтаві подано пропозицію щодо перейменування 94 топонімів у місті [10]. Першою ж з усіх е-петицій спрямованих до Житомирської міськради стала датована 3 листопада 2015 р. пропозиція з перейменування 20 вулиць обласного центру [11]. Щоправда в обох випадках е-петиції не набрали необхідної кількості голосів підтримки (Полтава – 168 з 250, Житомир – 140 з 250), отже, відповідно до чинного законодавства були розглянуті як колективні звернення громадян.

Ще з середини 2014 р. набуває розмаху масове знищення монументів радянським вождям і, перш за все, В. І. Леніну. Всього ж за даними УІНП, протягом лише одного 2016 р. в Україні було демонтовано 2389 пам’ятників і пам’ятних знаків, які містили пропаганду тоталітарного режиму [5]. Тож природно, що позбавлення сотень українських населених пунктів від радянських монументів покликано до життя питання заповнення вивільненого

простору. Особливої ваги проблемі надає те, що розміщувалися пам'ятники більшовицьким лідерам на центральних вулицях та площах, не рідко – у спеціально спроектованих для цього містах. Масиви е-петицій практично в кожному обласному центрі України містять різноманітні пропозиції щодо цього питання, окремі з яких наведемо в укладеній нами таблиці [3; 7; 12]

Таблиця
Топ-5 пропозицій щодо облаштування місця колишнього розташування монумента Леніна (за кількістю голосів станом на травень 2017 р.)

№ з/п	Харків	Чернігів	Миколаїв
1	Не зводити нічого	Пам'ятник жінці-матері	Пам'ятник адміралові Грейгу
2	Фонтан, рекреаційна зона	Монумент святим – покровителям Чернігова (Антонію, Лаврентію, Феодосію)	Меморіальний комплекс на честь героїв Майдану та героїв АТО
3	Монумент Степану Бандері	Воїнам, які загинули на Донбасі	Статуя Мерлін Монро
4	Пам'ятник – символ Науки	Пам'ятник князю Чорному	Монумент “Всевидяче око”
5	Великий прапор України	Пам'ятник Богданові Ступці	Щогла з прапором України

Деякі результати наведені в таблиці потребують пояснень. Так, бажання харків'ян до певного часу залишити вільним місце “після Леніна” має реактивний характер і обумовлене результатами конкурсу, проведеного міською владою в лютому 2017 р. Витвір-переможець викликав миттєву і здебільшого негативну реакцію городян, що формалізували свою думку у низці е-петицій із вимогою скасувати результати конкурсу. Одна з них встановила рекорд швидкості, набравши потрібних 5000 голосів менше ніж за дві доби [12]. Прихильність мешканців Миколаєва до адмірала Алексея Грейга ґрунтується не лише на його визначному внеску у розвиток і становлення міста у XIX ст. Ще у 1883 р. адміралу було відкрито пам'ятник, який у 1922 р. був знесений, а на залишеному постаменті споруджено монумент Леніну. Таким чином, перспектива повернення Грейга на своє “природне” місце сприймається городянами як акт відновлення історичної справедливості.

Аналізуючи перспективи інструменталізації е-петицій, варто зважати і на політтехнологічний вимір піднятого питання. Наприклад, у випадку особливої суспільної значущості і дискусійності піднятої в е-петиції теми, використовується технологія розмивання голосів. Таким чином, утворюється ситуація, коли відразу після появи петиції, її противниками пропонуються кілька звернень аналогічного змісту. Громадяни, які не обізнані із тонкощами ситуації, віддають свій голос не за конкретну петицію, але за ідею, незалежно від того в якому саме зверненні вона відображена. В результаті, жодна з петицій не набирає необхідної кількості голосів, і вирішення актуальної проблеми гальмується.

Ще один інструмент – формальне прагнення до історичності. Він застосовується, коли замість прорадянської назви топоніму, активістами, часто всупереч позиції міської влади, пропонуються імена представників новітнього вітчизняного історичного пантеону, зокрема борців за незалежність у першій половині XX ст., або учасників АТО чи Революції гідності. В таких випадках противниками осучаснення топонімікону в якості альтернативи ініціюється повернення до першої/історичної назви вулиці.

Варто зауважити, що в окремих регіонах ресурс електронних петицій не може слугувати джерелом вивчення декомунізаційних настроїв населення. Як правило це зумовлено тим, що проведення перейменувань хронологічно передувало початку використання е-петицій в практиці місцевого самоврядування. Наприклад, у м. Рівному основні перейменування відбулися протягом січня-лютого 2016 р., а сервіс е-петицій запрацював лише влітку того ж року. Аналогічна ситуація мала місце й у Львові, де розпорядження міського голови про перейменування датоване 19 лютого, а перша петиція – 22 лютого 2016 р. Наголосимо, що виконання закону про “декомунізацію” в столиці Галичини потребувало мінімальних ресурсних витрат, адже передбачало перейменування лише двох вулиць причому шляхом приспівання до вже існуючих. На Івано-Франківщині взагалі був відсутній предмет розгляду, адже всі прорадянські та прокомуністичні назви були видалені з місцевого топонімікону ще у 1990-х рр. Подібною є і ситуація в Тернополі, де станом на грудень 2016 р. з близько чотирьохсот петицій лише шість присвячено “декомунізації”, через відсутність самого підґрунтя для звернень [2].

В окремих випадках Закон спричинив бажання частини мешканців не лише “декомунізувати”, але й “дерусифікувати” топоніміку українських міст, про що свідчать петиції з вимогою змінити назви вулиць пов'язаних з тими діячами радянської і російської історії та культури, які формально під дію Закону про “декомунізацію” не потрапляють, зокрема: М. Кутузова, В. Маяковського, О. Суворова, А. Толстого, тощо. Принагідно відзначимо, що “дерусифікація” була одним з найбільш прогнозованих результатів реалізації закону про “декомунізацію”, що пояснюється, серед іншого, як намаганням подолати постколоніальний синдром, так і агресивними діями вже сучасної російської держави.

Певний конфліктогенний потенціал зберігається в ініціативах щодо використання місць колишнього розташування знесених/демонтованих монументів радянським вождям. Популяризація використання е-петицій як легітимного засобу своєчасної локалізації, а в ідеалі і унеможливлення таких конфліктів, продовжує залишатися актуальним завданням працівників органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади.

Не дивлячись на формальне завершення процесу перейменувань, що був спричинений “декомунізаційним” пакетом, значення е-петицій як засобу діалогу влади та громади з питань топонімічної діяльності залишатиметься важливим. Так, не може не відобразитися на стані вітчизняного топонімікону проведення антитерористичної операції на Сході нашої держави. У вересні 2015 р. урядовим розпорядженням обласним адміністраціям та місцевим радам було запропоновано розглянути питання щодо “увічнення пам'яті воїнів, які виявили героїзм у захисті України під час проведення АТО, шляхом... найменування (перейменування) на їх честь об'єктів місцевої інфраструктури” [18]. А вже у лютому 2017 р. розпорядженням ВРУ органам місцевого самоврядування рекомендовано забезпечити вшанування пам'яті такої категорії захисників нашої держави як Герої України шляхом перейменування вулиць тощо [14].

Серед останніх топонімічних ініціатив керівництва держави можна відзначити ті, що відображені в Указі Президента “Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 рр.”. У даному акті обласним держадміністраціям пропонується “вжити в установленому порядку заходів щодо увічнення пам'яті про звитяги українських військових доби Української революції 1917–1921 рр., зокрема, шляхом... відповідного найменування/перейменування вулиць...” [17]. Практично у незмінному

вигляді це формулювання розміщене й в урядовому “Плані дій...”, що був оприлюднений у жовтні 2016 р., а також в десятках аналогічних “Планах заходів з відзначення...” як на регіональному, так і на місцевому рівнях [16].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. “Декомунізація” стала потужним викликом для органів місцевого самоврядування. Ніколи раніше в історії України закон не вимагав від місцевої влади провести настільки масштабні перейменування об’єктів міського середовища за такий відносно короткий термін часу. Одним з каналів комунікації та, одночасно, цікавим джерелом відомостей щодо “декомунізаційних” настроїв населення стали електронні петиції, що їх подають громадяни до міських рад користуючись мережею Інтернет.

Пропозиції щодо практики імплементації законів про “декомунізацію” посідають помітне місце в тематиці петицій до міської влади Житомира, Києва, Миколаєва, Полтави, Харкова, Чернігова. Значно меншою мірою обрана проблематика презентована у Вінниці, Кропивницькому, Черкасах, Чернівцях, а серед звернень поданих мешканцями таких обласних центрів як Дніпро, Івано-Франківськ, Львів, Луцьк та Тернопіль ця тематика є фактично маргінальною.

Як засвідчив зміст проаналізованих петицій, під час перейменування найбільший резонанс серед громадян викликає не стільки скасування старих, скільки пошук доречних нових назв елементів міського середовища. При цьому найбільш популярними та консолідуючими пострадянськими назвами в абсолютній більшості міст як влада, так і місцеве населення вважає історичні назви. Виключенням з наведеної тези є немилозвучність первинних назв, або наявність очевидної асоціації із історичними персонами, діяльність яких вважається українофобською.

Петиції є надзвичайно цікавим джерелом інформації щодо топонімічних вподобань членів територіальної громади. Проте, для комплексного вивчення декомунізаційних практик, надзвичайну цінність також мають матеріали громадських слухань, протоколи засідань топонімічних комісій, розпорядження міських голів та голів ОДА, ухвали міських рад, тощо. Разом з тим уважне вивчення великих масивів е-петицій дасть підстави для висновків щодо законслухняності, освіченості, особливостях світогляду наших співгромадян. Наприклад, помітне місце у зверненнях відведено пропозиціям щодо вшанування співвітчизників, які загинули під час подій Революції гідності, та в ході бойових дій на Сході України. Отже, е-петиції будуть не знаряддям не тільки реалізації топонімічної політики, але й формування локального патріотизму. Проте, ефективність використання цього інструменту очевидно потребуватиме підтвердження в ході подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році”. Київ: НІСД, 2016. 688 с.
2. Єдина система місцевих петицій. Тернопіль. URL: <http://e-dem.in.ua/ternopil> (дата звернення: 01.10.2017).
3. Єдина система місцевих петицій. Чернівці. URL: <http://e-dem.in.ua/chernihiv> (дата звернення: 01.10.2017).
4. Запровадження комунікації органів державної влади: зб. матеріалів наук.-практ. конф. / упоряд. А. В. Баровська. Київ: Фенікс, 2016. 192 с.
5. Звіт Українського інституту національної пам’яті з реалізації державної політики у сфері відновлення і збереження національної пам’яті у 2016 р. Український інститут національної пам’яті. URL: <http://memory.gov.ua/page/zvit-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-realizatsii-derzhavnoi-politiki-u-sferi-vidn> (дата звернення: 01.10.2017).

6. Касьянов Г. В. Историческая политика и “мемориальные” законы в Украине: начало XXI в. *Историческая Экспертиза*. 2016. № 2. С. 28–57.
7. Миколаївська міська рада. Петиції. URL: <https://petition.mkrada.gov.ua/petitions/>
8. Мотиль О. Декомунізація України. Критика. 2015, квітень. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/dekomunizatsiya-ukrayiny> (дата звернення: 01.10.2017).
9. Набок С. Борці за незалежність України: визнання символічне? *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. № 4 (78). С. 118–128.
10. Петиції до Житомирської міської ради. URL: <http://petitions.zt-rada.gov.ua/#4/1/20> (дата звернення: 01.10.2017).
11. Петиція. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL: <http://www.rada-poltava.gov.ua/petition/> (дата звернення: 01.10.2017).
12. Подати петицію. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету. URL: <http://petition.city.kharkov.ua/uk/> (дата звернення: 01.10.2017).
13. Про внесення змін до Закону України “Про звернення громадян” щодо електронного звернення та електронної петиції: Закон України від 02.07.2015 р. № 577-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 35. Ст. 341.
14. Про вшанування Героїв України та інформування громадян України про подвиги українських військових: Постанова Верховної Ради України від 21.02.2017 р. № 1857-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1857-viii> (дата звернення: 01.10.2017).
15. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 26. Ст. 219.
16. Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 рр. та вшанування пам’яті її учасників на період до 2021 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 р. № 777-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2017).
17. Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 рр.: Указ Президента України від 22.01.2016 р. № 17/2016. *Офіційний вісник Президента України*. 2016. № 5. С. 12. Ст. 91.
18. Про заходи з увічнення пам’яті захисників України на період до 2020 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 998-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2017).
19. Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у XX ст.: Закон України від 09.04.2015 р. № 314-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 25. Ст. 190.
20. Семенченко А. І., Жилияев І. Б., Власюк Т. О. Сучасні проблеми підвищення рівня професійної компетентності публічних службовців України щодо технологій електронного урядування. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 1 (38). С. 31–42.

Надійшла до редколегії 20.10.2017 р.

УДК 342.84:316.77](477)(043.3)

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Михайлов М. О.,

*аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту,
Національна академія державного управління при Президентові України,
м. Київ*

Розглянуто особливості джерельної бази інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу, визначено типи та види джерел. Розкрито роль джерельної бази в дослідженні механізмів інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційне забезпечення, виборчий процес, джерельна база, типи, види джерел.

© Михайлов М. О., 2017